

CRVENA ŠUMA POKRAJ LILA DRUMA

(Šime Vučetić. 2013. *Izabrane pjesme*. Priredio: Ante Stamać.
Zagreb: Matica hrvatska)

U Matičinoj biblioteci Parnas tiskane su *Izabrane pjesme* Šime Vučetića (1909–1987), autora čiji se opus može promatrati i kao jedna od hrvatskih književnih paradigmi u 20. stoljeću. Izbor koji predstavlja petnaestak zbirki sadrži 59 pjesama, a priredio ga je i pogovorom popratio Ante Stamać. Zašto bi Vučetićev opus bio paradigmatičan? Ponajprije stoga što je taj Velolučanin u šest desetljeća (koliko je bio prisutan na literarnoj sceni) otkrio i iskušao brojne stilske postupke, metričke obrasce i poetičke matrice, a potom i stoga što mu je djelo nastajalo u veoma raznorodnim kontekstima koji su jednako pretpostavljali snalaženje u tekstu i izvan njega. Ponuđeni je izbor dobrodošao prozor u tu prerano arhiviranu poeziju. Vremenski odmak jasnije raskriva ideološki talog koji je ona nužno nosila kao prirodno breme, upućuje na pjesnikovo dugo putovanje između sela i grada, na prepletanje i promišljanje individualne i kolektivne egzistencije.

Prvu pjesmu naslova »U nevolji« Šime Vučetić objavljuje 1928. godine. Nevolja će, figurativno govoreći, izrasti u tematsku riječ te lirike. U nevolji su njegov lirski protagonist, puk uime kojeg govori, na koncu čitav svijet. Stanje nevolje pretvara lirski govor u govor

koji svjedoči, upozorava i s gorčinom uopćava. Ogledni primjer takva govora nude stihovi »Prostodušne napitnice«:

*I sve je bilo meso! Meso, eros i rat!
Rađali smo se slavno i tako klali.
Krv je naša sudbina
a mi za nju moramo biti prašina.*

Radi se o stihovima koji sažimaju iskustvo povijesti Vučetićeve protagonista, o »prostodušnoj napitnici« kojom on ironično nazdravlja Frankopanu. Mračna je slika svijeta koju nudi ta poezija, posvuda se kreću jadni ljudi, svijet se prikazuje kao teatar lutaka koje igraju i plaču kao da su u pogrebnoj povorci, lirski protagonist vrišti, mutni su mu pogled i život, nad glavom mu se otvara »zločinstvo zvijezda«:

*Stojim ko rana, ko razgorena želja iz opeklina,
ko pseto, psovka, prasak iz progona,
bivam katran, vrisak razmahnitana, uzdah,
o brate niz stare staze ove krajine!
(Vrištim)*

Jezgrene su Vučetićeve teme zavičaj, rat, sloboda i egzistencija. Među motivima kojima ih razrađuje izdvajaju se ruke, sardela, cvijeće, stara crkva, puk, zobnica, grad, mučenici, krv, igra, more, jabol i sl. Tako se recimo pjesma »San o hobotnici« može čitati kao uspjeta alegorija o pojedincu koji nastoji dosegnuti dubinu života, proniknuti u smisao svijeta te koji se na kraju neizbježno suočava s činjenicom da su sva njegova nastojanja bila samo san iz kojeg se budi »s mokrim licem u krevetu [...] bez mora,/ bez uštapa,/ bez hobotnice,/ bez smisla.«

Književni znalci upozoravaju na Vučetićevo lirsko putovanje kroz različite spisateljske manire – od deseteračkog socijalnog realizma

preko nadrealizma i egzistencijalizma do dijalektalne lirike. Ante Stamać pritom podcrtava asimetričnost odnosa između pjesnikove tematike i tehnike: »Razmotri li se поближе što znači Vučetićevo opjevavanje pojedinih povijesno poznatih situacija [...] morat će se doći do zaključka da je pjesništvo Vučetićevo duboko dirnuto vremenom [...] historično« – »razmotri li se поближе [...] kako se, nadalje, Vučetićeve sačimbena snaga odnosila prema naslijeđenim prozodijskim uzorcima, morat će se doći do zaključka da je to pjesništvo bitno a-historično«.

U prvim knjigama (*Svanuća, Pjesma Ilije Labana*) dominiraju elementi pučke kulture i usmene poezije. Iz opustjelog i siromašnog dalmatinskog krša progovara Ilija Laban, simbolički zastupnik svih ljudi tog podneblja. Pjesme su na granici lirike i epike, slike gotovo folklornog karaktera (*konji vrani, bijelo mlijeko, ruke bijele, zla sudbina, stara majka*), a deseterac sveprisutni metrički kanon, npr.:

*Čudno stoji Ilija Labane,
u krajini pusto zaturenoj,
u krajini praznoj, siromašnoj,
uz prosjake, krave i nevolje,
uz hrastove, staje i kolibe,
sunce drago ljubeć bez prestanka
bijedu našu kada osvjetljava.*

Kolikogod Vučetićeve stih formalno slijedio strukturu epskog deseterca (4+6), njegovu narativnost i stilske topose, lako je uočljiva njegova prigodnost i »upotreba« u netipične svrhe. Pjesnik naime ipak piše autorski tekst, i to tekst koji nije namijenjen puku nego upućenim čitateljima. Deseterac usmene poezije ima ustaljenu tematiku i poruke, a Vučetić nam nudi »govor junačke epopeje ali nejunačkih sadržaja [...] neuređeni robusni deseterac, neuglađe-

ne strukture, s šarmom selske naive« (Stamać); taj deseterac »posvećen vjekovnoj mucu puka, ali priopćajno istrgnut iz kruga onih kojima se obraća i koji ga pobuđuju [...] tragikomično hrama za svojom funkcijom ostajući [...] obilježen (anti)intelektualizmom svog izbora« (Mrkonjić). Na usmenu retoriku i pučki osjećaj za poeziju Vučetić se referira od leksičke do tekstualne razine. Na leksičkoj razmjerno često poseže za figurom koja se naziva hifen, a koja spojnicom ili crticom povezuje dvije riječi (obično članice sintagme) u polusloženicu ističući tako njihovu bliskost. U početku Vučetićeви su hifeni folklorni (*crven-vino, dren-kamenica, zelen-šuma, zelen-stabla, krv-bujica*) da bi poslije izrasli u osviješteno, značenjima bogato, stilsko sredstvo (*tama-tuga, um-kozmos, handžar-dažd, daždevnjak-pas, grad-prostor*). Na tekstualnoj razini Vučetić u više navrata koristi slavensku antitezu slijedeći njezinu trodijelnu strukturu (pitanje, igra pogađanja, odgovor). Za razliku od usmene lirike u kojoj je slavenska antiteza stilski postupak otvaranja teksta, naš autor pjesmu organizira kao razvijenu slavensku antitezu (npr. »Pjesma o mučenicima«, »Pjesma o autu u krajini«).

Vučetićevo pjesništvo povremeno nalikuje radionici kakva iznimno marljiva majstora samouka. Kako su se oko njega mijenjale poetike, i on je na svoj način unosio promjene u svoj poetski govor. Među njegovim lirskim slitinama možda najveću pažnju privlači pučki nadrealizam. U njemu se susreću pučka imaginacija, rječnik i jezične igre s jedne te mitska svijest i nadrealističke slike s druge strane. U stvarnosti to izgleda ovako:

*Prođe nekada auto kroz ovo selo,
rilom da hroče ko luda krmača,
rilom da grdi,
smrdi,
prdi,*

*prca, prška,
hriplje, hrače, broče, bruca.
(Pjesma o autu u krajini)*

U tom je pjesništvu zapravo teško naći tekst koji bi se bez zadržke moglo proglasiti nadrealističkim. Stoga nije čudno što S. P. Novak govori o Vučetićeve divljem nadrealizmu, a Stamač benevolentno ustvrđuje da je riječ o rijetkom hrvatskom pjesniku koji je »gradio nadrealistički stil, napisavši međutim rijetko kad i autentičnu nadrealističku pjesmu«. U pojedinim Vučetićevim tekstovima pojavljuju se i elementi ekspresionističke poetike, osobito kada nudi naglašeno osobno viđenje svijeta, doživljaj rata i sl. U pjesmi »Cr-tanke« spojio je pak ekspresionističku paletu i rimovane stihove:

*Do crne šume crvena šuma
u mjesecini pokraj lila drumu.*

*A nad svim ovim čudnim svijetom
sunce je okićeno sivim cvijetom.*

Zavičaj je tema kojom je Šime Vučetić otvorio ali i zatvorio svoju pjesničku pustolovinu. Počeo je s mistifikacijom Ilije Labana i osebnim desetercem da bi se na koncu vratio u prostor djetinjstva i progovorio tvdo, oporo, povremeno na stiliziranoj korčulanskoj čakavštini (*Luške pisme, Libro Dubaja Marusa*). Umjesto da se prepusti nostalgiji i slatkoći sjećanja, on kritički demistificira ideju o zavičaju kao mirnom i sigurnom utočištu; umjesto da povjeruje u blaženu nevinost zavičaja, on postavlja niz sugestivnih retoričkih pitanja koja iznova potvrđuju njegov tragični doživljaj svijeta oštroumno prodirući iza mita o »našemu selu«:

*Ma je li naše selo najcrnja točka
u ovoj krajini, u ovom sporom hodu?
Ma je li nam selo samo spomenik mračne strasti,*

*povijest ubojstava, krađe, paleži, pokore, strave,
skup naziva, mitskih imena i jezika
što ga više nitko ne razumije?
(Ma je li naše selo...)*

Lirski stil Šime Vučetića ponajviše obilježavaju metaforičnost, hiperboličnost i davanje glasa onome što nije živo niti glasa može imati. Upravo je silna njegova moć metaforiziranja. On često pjesmu gradi tako da udvaja središnju sliku iskušavajući pritom različite poglede i emocije, predočavajući ju iz različitih očista. Nedoslovnim udvajanjem slika se naočigled mijenja, oneobičuje, pokreće, asocijativno narativizira. U temelju oblikovanja takvih nizova stoji proces metaforizacije u kojemu jednu metaforu pojašnjava druga, nju pak treća i tako ukrug. Primjerice podulja pjesma »Ruke« zasniva se na brojnim figurativnim prispodobama ruku kojima subjekt ispisiuje njihovu i svoju povijest – pjesma počinje katrenom:

*Nosim te krši, te jazbine, ta stabla,
to tvrdo uzglavlje, tu krv-bujicu,
taj žulj, te planine nepobijedene,
te rijeke, ledine, ljubavi razgorene.*

Metaforička bujica pokreće emocije lirskog protagonista, priziva ukupno iskustvo, njegovu govoru pridaje okretnost, dubinu i svečan ton. Kada Vučetić posegne za metaforom, ona obično ima hiperbolizacijski učinak – gradi lirski svijet u kojemu je mnogošto prenaplašeno i uvećano. Hiperbolično prikazivanje retorička je konstanta »Svanuća«, teksta kojim se otvara Matičin izbor. Protagonist pjesme ekstatično podcrtava svoje stanje strasti stavljajući znak jednakosti između dana i ognja bakrenog, glave i beskraja snova, tijela i prostranih polja... Njegovo pretjerivanje pomalo podsjeća na Nazorovo pretjerivanje u famoznoj pjesmi »Cvrčak« u kojoj taj mali stvor u trenutku ushita govori da je ispio sunce pla-

mno, da su mu žilice nabrekle ko potoci, da dva obronka postaje njegovi boci, a glava gorski vrh. U Vučetićeve slučaju neodmjerenost u prikazivanju jamči klasičnu liričnost s jedne te omogućuje poetizaciju pučke fraze i kanonizirane slikovitosti s druge strane.

O sraslosti protagonista s predmetnotematskim svijetom Vučetićeve poezije najbolje svjedoče sugestivne realizacije prozopopeje, figure kojom se ustupa riječ predmetima, pojavama, odsutnim bićima i sl. Među ostalim do riječi dolazi potopljeni brod:

*Potopljen sam, još od rata, na dnu mora.
Rđa me hvata, rakovi i ribe prolaze kroz rebra.
Tama je oko mene, žderu me dubine, mudre i crne.
Zanijemio sam na dnu tako a nada mnom pučina.*
(Potopljeni brod)

U nastavku te izvrsne pjesme Vučetićeve brod – zaboravljen, rđav, uklet, u raspadajućem stanju – razmišlja o sebi i svijetu. Kada dopusti mogućnost da ga netko slučajno nađe i da ga neka dizalica vrati na svjetlo sunca, uznemiri se jer bi mu teško bilo »ostaviti noć dubina«, pogledati u »svježe biće/ s očima iz rđe, iz gvožđarije, iz tmine« i gledati »crvene filmove i nove flote«. Tom prozopopejom, koja uvodi u neslućene prostore analogija i posrednoga govora, pjesnik je efektno i uvjerljivo ponovio i produbio osnovne spoznajne uvide svoga protagonista.

Retoričku bujnost Vučetićeve pjesništva (ili pojedinih njegovih di-
onica) komentatori su uspoređivali s pjesničkim diskurzima Tina Ujevićeve, Miroslava Krleže i već spomenutoga Vladimira Nazora. Iako takve paralele upućuju na pojedina poetička obilježja, čini mi se da one više opterećuju negoli pomažu čitanje Vučetićeve pjesništva.

Matičin nas izbor podsjeća da je Šime Vučetić autor znatnog pjesničkog opusa, da je eklektik, tj. onaj koji spaja različito, raznorodno, gdjekad oprečno. Nesklad koji je nalazio u sebi i svijetu oko sebe u podlozi je i njegova pjesništva – na jednoj je strani autentična, povremeno duboka i distingvirana misao, a na drugoj relativno limitirana pjesnička tehnika i izraz koji pleše između ekskluzivnosti i nezgrapnosti. Ukratko riječ je o intrigantnom i nedovršenom pjesniku (kakvi nisu rijetkost u hrvatskome pjesništvu). Budući da njegov govor ponajviše privlači misaonim potencijalom, komentatorskom hrabrošću i otvorenošću, prikaz ću završiti trima stihovima pjesme »Kolijevke i svijet«:

*I ni grada još nemamo,
i sve je tako malo,
a tako se veliki osjećamo...*

(*Vijenac* br. 505-507, 11. srpnja 2013)